

The Basic Educational Problems of Children of Seasonal Agricultural Workers¹

Meral UYSAL*, Fevziye SAYILAN**, Ahmet YILDIZ***,
Eylem TÜRK**** Nuray TÜRKMEN*****, Nurcan KORKMAZ*****

ABSTRACT. The aim of the study is to determine the basic educational problems of the children of seasonal agricultural workers who were at the age of primary education in accordance with the related public policies and the parent's, teacher's, school counsellor's, and related manager's opinions. Data were collected through semi-structured interviews and observation forms. Results indicate that despite the prohibitive and supportive regulations for educational attendance, child labour in agriculture still continues. It is also found that mechanisms to determine and monitor the educational problems were not functioning effectively; thus interruption in education prevents children from cumulative and advancing learning experiences and lastly, the efforts to tolerate the educational deficiencies were in sufficient. It is concluded that the solution should not be simplified as a "pedagogical problem" and should be wholistic and in association with social conditions.

Keywords: Seasonal agriculture, basic education, child labour

¹ This article depends on the unpublished research report of TÜBİTAK project 112K601 (December 2013-May 2015) named "Seasonal Agriculture Labour Children and Education".

* Prof. Ankara University, Faculty of Educational Sciences, Ankara, Turkey, muysal@education.ankara.edu.tr

** Assoc.Prof. Ankara University, Faculty of Educational Sciences, Ankara, Turkey. fsayilan@ankara.edu.tr

*** Assoc.Prof. Ankara University, Faculty of Educational Sciences, Ankara, Turkey. Ahmety72@yahoo.com

**** Assis.Prof. Ankara University, Faculty of Educational Sciences, Ankara, Turkey. eturk@ankara.edu.tr

***** Res.Assis. Ankara University, Faculty of Educational Sciences, Ankara, Turkey. nturkmen@ankara.edu.tr

***** PhD student, Ankara University, Faculty of Educational Sciences, Ankara, Turkey,

SUMMARY

Purpose and Significance: The purpose of the study is to determine the basic educational problems of seasonal migrant workers' children within the age of primary education; according to related public policy and opinions of parents, teachers, school counselors and related educational administrators and then to discuss approaches about the solution. Obviously, the educational problems of children of seasonal migrant workers differ from other disadvantaged social groups. Despite the recent policies and approaches that acknowledge the problem and aim to provide education to children who had to stay off school, the problem still seems to exist and attracts attention to the processes related to the implementation of policies and the obstacles in application. Current study is important, since it presents the viewpoints of those who are having the problems as well as of those who are in the position of the enforcing those policies.

Method: The research is a descriptive study using qualitative research approach. Data were collected from seven fields including Ankara, Adana, Manisa, Ordu, Ordu-Fatsa, Diyarbakır and Şanlıurfa through semi-structured interview forms and observation forms. Semi-structured interviews were conducted with 50 agricultural workers, 32 classroom teachers or classroom counselors, 11 school counselors, 7 provincial directors or vice directors of national education, 14 school administrators. The interviews were analyzed by content analysis.

Results: Results indicate that concept of child labor in agriculture continues despite all prohibitive regulations towards the concept and supportive regulations towards participation in education. The mechanism related to determination and monitoring of children in the age of basic education does not seem to work effectively. It can be observed that intermittent education inhibits children from maintaining their school achievements and learnings in a cumulative and progressive manner. Efforts for compensating the education seem to be inadequate. Children seem to have difficulties adapting to curriculum, class, teacher, school discipline, responsibility, learning pace, in short school life overall. Furthermore, it is being expressed by their families, teachers and school administrators that they are being exposed to discrimination and social exclusion.

Mevsimlik Tarım İşçilerinin Çocuklarının Temel Eğitim Sorunları¹

Meral UYSAL*, Fevziye SAYILAN**, Ahmet YILDIZ***, Eylem
TÜRK**** Nuray TÜRKMEN*****, Nurcan KORKMAZ*****

ÖZ. Bu araştırmanın amacı mevsimlik tarım işçilerinin temel eğitim çağındaki çocuklarının temel eğitim sorunlarını ilgili kamu politikaları ve anne-babaların, öğretmenlerin, rehber öğretmenlerin ilgili eğitim yöneticilerinin görüşlerine göre belirlemektir. Veriler, Ankara, Adana, Manisa, Ordu, Ordu-Fatsa, Diyarbakır ve Şanlıurfa'yı kapsayan 7 sahada, yarı yapılandırılmış görüşme formları ve gözlem formları yoluyla toplanmıştır. Bulgular tarımda çocuk işçiliğinin yasaklayıcı ve eğitime katılmayı destekleyici düzenlemelere rağmen devam ettiğini, tespit ve izlenme mekanizmalarının etkili bir şekilde işlemediğini, kesintili öğrenim hayatının çocukların öğrenmeyi birikimli ve ilerleyen biçimde sürdürmelerini engellediğini, eğitimi telafi etmeye dönük çabaların yetersiz olduğunu ortaya koymuştur. Mevsimlik tarım işçisi ailelerin çocuklarının eğitim sorununun ailelerin içinde bulunduğu dramatik yoksunluk koşullarıyla ilişkili olduğu görülmüştür. Çözümün “pedagojik bir probleme” indirgenmeden, toplumsal koşullarla ilişkiselliği ve bütünselliği çerçevesinde ele alınması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Mevsimlik tarım, temel eğitim, çocuk emeği

¹ Bu makale 112K601 (Aralık 2013-Mayıs 2015) “Mevsimlik Tarım İşçiliği Çocuklar ve Eğitim” başlıklı TÜBİTAK projesinin yayımlanmamış raporu verilerine dayanmaktadır.

* Prof.Dr. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Ankara, Türkiye. muysal@education.ankara.edu.tr

** Doç. Dr. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Ankara, Türkiye. fsayilan@ankara.edu.tr

*** Doç.Dr. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Ankara, Türkiye. ahmety72@yahoo.com

**** Yrd. Doç. Dr. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Ankara, Türkiye. eturk@ankara.edu.tr

***** Ar.Gör. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Ankara, Türkiye. nturkmen@ankara.edu.tr

***** Doktora. Öğrencisi. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Ankara, Türkiye.

GİRİŞ

Türkiye’de gezici tarım işçiliği yapan aileler, genellikle topraksız ve yoksul köylülüğün yaygın olduğu Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinden, Çukurova (Adana-Hatay), Ege (Manisa-Aydın), İç Anadolu (Eskişehir-Ankara-Konya), Batı Karadeniz (Bolu-Düzce-Adapazarı), Doğu Karadeniz (Ordu-Giresun) gibi tarımsal faaliyetlerin yoğun olduğu bölgelere tarım işçisi olarak çalışmak üzere göç etmektedirler. Mayıs-Haziran aylarında başlayan bu göç ve işçilik süreci Kasım ayı sonuna kadar devam etmektedir. Mevsimlik tarım işçileri genellikle tüm hane halkı olarak göç etmekte, yılın ancak 4-5 ayını yerleşik ikametlerinde geçirmektedir. Her yıl ailesiyle birlikte tarım işçiliğine giden binlerce ilköğretim öğrencisi çocuk, eğitim yılı sona ermeden terk etmek zorunda kaldıkları okullarına, ancak okullar açıldıktan sonra dönebilmektedir. Okulların akademik takvimiyle örtüşmeyen bu yaşam ve çalışma döngüsü nedeniyle, çocukların eğitiminin büyük ölçüde aksadığı ve özellikle kızlar başta olmak üzere pek çok çocuğun okula devam edemediği bilinmektedir. Okul çağındaki çocuklar yerleşik yaşadıkları şehirlerdeki okullara kayıt olup, göç ettikleri yerlerde de öğrenimlerini devam ettirmeye çalışsalar da, çocukların eğitimle kesintili ilişkisi ve dezavantajlı konumu okul terklerinin, okula uyum sorunlarının ve okulda dışlanmanın nedenini oluşturmakta ve hatta bazı çocuklar tamamen okul ve eğitimin dışında kalmaktadırlar.

Alanda yapılan çalışmalar, mevsimlik tarım işçilerinin içinde buldukları elverişsiz yaşam koşullarından çocukların nasıl etkilendiklerini; yılın 7-8 ayı süren göç süresince aileleri ile beraber çalışma alanlarındaki konteyner ve çadırlarda yaşayan çocukların, yoğun yoksulluk ve onun getirdiği giyim, oyun, beslenme ve sağlık konusunda çeşitli yoksunluklar içinde yaşadıklarını; sağlık, eğitim ve sosyal hizmetler gibi temel insan hakkı olan hizmetlere yeterince ulaşamadıklarını; eğitim ve sağlık gibi temel haklardan yararlanamamanın getirdiği sosyal dışlanmayı da tüm boyutlarıyla yaşadıklarını göstermektedir (Akbiyık, 2008; 2011; Altınpıçak, ve Gülçubuk, 2004; Benek ve Ökten 2011; Tanır, 2012; Şimşek ve Kırmızıtoprak 2010)

Mevcut literatür, sorunun kapsamını ve sosyal boyutlarını ortaya çıkarmıştır. Bu çalışmalarda çocukların eğitimle ilgili sorunlarına değinilmekte birlikte, doğrudan eğitim sorunlarına odaklanan daha az sayıda araştırma vardır. Eğitim-Sen tarafından yapılan bir araştırma (2007) mevsimlik tarım işçisi çocuklarının ortalama olarak yılda 70 gün eğitimden ayrı kaldıklarını; buna bağlı olarak aldıkları eğitim kalitesinin düştüğünü, terk oranının yükseldiğini açığa çıkarmıştır. Yerel düzeyde yapılan mikro ölçekli kimi çalışmalar da benzer bulgular sunmaktadır. Genelde okul terk oranları yüksektir. Öğrencilerin yaşadıkları sorunların başında, eğitim öğretim yılının yarısında okula başladıkları için eğitime uyarlanma sorunları gelmektedir.

Çocuklar olumsuz çalışma ve yaşama koşulları nedeniyle bitkin ve yorgun düşmekte, derslere odaklanma sorunları yaşamaktadırlar (Şimşek ve Koruk, 2010; Benek ve Ökten, 2011). Bu makalede mevsimlik tarım işçilerinin temel eğitim çağındaki çocuklarının temel eğitim sorunları (erişim, devam, başarı, uyum, tamamlama, üst eğitime geçiş) verili kamu politikaları açısından ve uygulamalara ilişkin olarak anne-babaların, öğretmenlerin, rehber öğretmenlerin ve ilgili eğitim yöneticilerinin görüşlerine göre değerlendirilmiştir.

YÖNTEM

“Mevsimlik Tarım İşçisi Çocuklarının Temel Eğitim Sorunları” araştırması nitel araştırma yaklaşımının kullanıldığı betimsel bir saha araştırmasıdır.

Araştırmanın evrenini mevsimlik tarım işçisi aileler ve bu çocukların devam ettiği okullardaki öğretmenler ve eğitim yöneticileri ile il eğitim yöneticileri oluşturmaktadır. Dolayısıyla araştırmanın genel evrenini Türkiye’de göç veren ve göç alan tüm illerde temel eğitim çağındaki çocuklar ve velileri ile öğretmenler ve yöneticiler oluşturmaktadır. Toplam 7 sahayı kapsayan dağınık ve yaygın bir evren içinden araştırmanın çalışma grupları oluşturulurken olasılıksız örnekleme yolu izlenmiştir. Punch’ın da (2005: 102) belirttiği gibi araştırmacının uygun bir örneklem seçmesi, araştırmanın daha rahat yürütülebileceği ve erişilebilir veri elde etme hedefi, olasılıksız örneklem seçimine yön verir. Olasılıksız yöntemde örnekleme alınacak her birey ya da durum, belirli özellikleri dikkate alınarak örnekleme alınır (Aziz, 1990; Arseven, 1993). Bu çerçevede göç alan ve veren illerdeki nüfus hareketliliği dikkate alınarak, rahat bir alan araştırması yapmayı mümkün kılması ve enformasyon zenginliği sunması açısından en fazla göç alan ve göç veren iller seçilmiştir. Göç veren iller olarak Diyarbakır ve Şanlıurfa, göç alan iller olarak da Adana, Ordu, Rize, Ankara ve Manisa illeri araştırma kapsamına alınmıştır. Saha çalışmasında veri toplama aracı olarak, “yarı yapılandırılmış görüşme formları” ve “gözlem formu” kullanılmıştır.

Bu çerçevede göç alan beş (5) ve göç veren iki (2) olmak üzere toplam yedi sahada sürdürülen çalışmada, İl Milli Eğitim Müdürleri /Yardımcıları, Okul Müdürleri/yardımcıları, okul rehber öğretmenleri, ortaokul sınıf rehber öğretmenleri ve sınıf öğretmenleri, işçi anne-babalar ve çocuklarla yarı yapılandırılmış görüşme yapılmıştır.

Tablo 1. İllere Göre Yapılan Görüşmelerin Dağılımı

	Ankara/ Polatlı	Adana	Manisa	Ordu	Ordu/ Fatsa	Diyarbakır	Şanlıurfa	Toplam
Eğitim Yöneticileri (Milli Eğitim Müdürü/Yrd)	1	1	1	1	1	1	1	7
Okul Yöneticileri (Md/Md Yard)	1	3	-	-	-	5	5	14
Rehber Öğretmen	2	1	-	-	-	6	2	11
Sınıf Rehber Öğretmeni	1	3	-	1	-	1	-	6
Sınıf Öğretmeni	2	8	-	1	1	8	7	27
İşçi anne- baba	10	10	10	10	10	-	-	50
Çocuk	2	5	2	2	2	-	-	13

Gözlem, göç alan illerdeki mevsimlik tarım işçilerinin yerleşim alanları olan beş büyük sahada yapılmıştır. Saha çalışması için geliştirilen gözlem formu ile açık gözlem gerçekleştirilmiştir.

Verilerin Çözümlemesi

Yarı yapılandırılmış görüşmelerin sesli kayıtları çözümlenerek, görüşmelerin içeriği araştırma soruları çerçevesinde kodlanmış ve her bir grup kendi içinde betimsel olarak sunularak içerik analizi yapılmıştır. Gözlem formu yoluyla toplanan veriler, araştırma amaçlarına açıklık getirecek bir biçimde ve diğer araştırma verilerini destekleyici bir yaklaşımla analiz edilmiştir.

BULGULAR

Bu başlık altında mevsimlik tarım işçi çocuklarının temel eğitim sorunlarına yönelik kamu politikaları ve uygulamalar ile öğrencilerin eğitim sürecinde karşılaştıkları sorunlar ele alınmıştır.

Kamu Politikaları ve Uygulamalar

Mevsimlik tarım işçilerinin çocuklarının eğitimine yönelik politika ve uygulamalar, pek çok kurumun farklı zamanlarda yayınladığı genelge, yasa,

yönetmelik ve projeler vasıtasıyla yürütülmektedir. İlgili mevzuat, politikalar ve uygulamalar toplu olarak ele alındığında, bunlar üç önlem grubu altında toplanabilir. **Birincisi, “çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik önlemler”**dir. Mevsimlik tarım işçisi çocukların temel eğitim sorunları ile ilgili önemli bir önlem, Uluslararası Çalışma Örgütü’nün (ILO) temel haklara ilişkin 8 sözleşmeden birisi olan 182 sayılı Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimlerinin Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Önlemler Sözleşmesi’nin imzalanmasıdır. Sözleşme uyarınca 4857 sayılı İş Kanunu’nun 71. Maddesinde çocukları çalıştırma yasağı düzenlenmiştir. Yine sözleşme uyarınca Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın 2012’de yayınladığı “Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi” genelgesi ile çocukların çalışma ve eğitim durumlarını düzenleyen önlemler ve yaptırımlar öngörülmüştür. **İkincisi “çocukların eğitime erişimini sağlamaya dönük önlemler”**dir. 24.03.2010 tarihinde 2010/6 sayılı Başbakanlık Genelgesi, mevsimlik tarım işçiliğine yönelik farklı kamu kurumları tarafından yürütülen çalışmalar için bir temel sağlamıştır. Buna göre, işçilerin zorunlu öğretim çağındaki çocuklarının eğitimlerini devam ettirmek üzere kendi yörelerindeki veya gittikleri yerlerdeki Yatılı İlköğretim Bölge Okullarına misafir öğrenci olarak alınmaları veya taşınmalı eğitim veya mobil eğitim gibi imkânlardan en uygun olanı seçilerek çocukların okula devamları sağlanacağı, şartlı nakit transferi gibi özendirici tedbirler etkin şekilde uygulanacağı, çocukların okul kıyafetleri ve malzemeleri İl/İlçe Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarınca temin edileceği öngörülmüştür. Başbakanlık Genelgesi doğrultusunda MEB İlköğretim Genel Müdürlüğü’nün 2011/25 sayılı Mevsimlik Tarım İşçisi Çocuklarının Eğitimleri İle İlgili Genelgesi, mevsimlik gezici tarım işçisi çocuklarının eğitime erişim ve devamlarının sağlanması konusunda ayrıntılı düzenlemeler içermektedir (MEB İlköğretim Genel Müdürlüğü Genelgesi, 2011). Genelge ile çocukların temel eğitime erişimi ve devamını sağlamak için taşınmalı eğitim, çadır okul ve sınıf, şartlı nakit transferi ve maddi destek ile kırtasiye giderlerini karşılama, yatılı bölge okullarına yönlendirilme, yıl içerisinde sıkıştırılmış eğitim uygulanması (YSÖP), yaz okulu, ailelere yönelik mesleki kurslar, bilinçlendirme eğitimleri gibi çeşitli önlemler öngörülmüştür. **Üçüncüsü ise “Adres Kayıt Sistemi ile ilköğretime kaydı olmayan çocukların tespit edilmesi ve izlenmesi”** ile ilgili önlemlerdir. Temel eğitim çağındaki çocukların tespiti ve izlenmesiyle ilgili çalışmalar tarımsal alanlarda çocuk işçiliğinin önlenmesinde önemli bir faktördür. Adres Kayıt Sistemiyle tüm yerleşim yerlerinde, ilköğretime kaydı olmayan çocukların tespit edilmesinin daha sistematik ve güvenilir hale geldiği görülmektedir. Ancak sözkonusu sistem, mevsimlik tarım işçilerinin çocukları için tam anlamıyla işlememektedir. Tespit ve izleme çalışmalarının başarılı olmaması temel eğitime erişimi ve devamı kolaylaştırmaya dönük diğer kamu önlemlerini de geçersiz kılmaktadır. Tespit ve izleme çalışmaları göç alan ve

göç veren iller açısından farklı çalışmaları gerektirmekte, göç veren iller açısından sorunun boyutları daha büyükken, göç alan illerde çadır alanlarındaki okul yöneticilerinin ve onu destekleyen öğretmen kadrosunun özverili tarama ve ikna çalışmaları sonucunda olumlu sonuçlar alınabilmektedir. Özellikle göç veren illerde tespit ve izlemenin imkânsızlığı daha çok vurgulanmaktadır. Çünkü söz konusu olan düzenli adresi olmayan ve çoğunluğu 8–9 ay memleketlerinden uzak yerlerde eğitim sürecinin içinde olan ya da eğitime erişimi olmayan çocukların tespit edilmesi ve izlenmesidir. Öte yandan çocuklar arasında nüfus kaydı yapılmayanlar da bulunmaktadır. Bu durumda başka nüfus grupları için çözüm olacak bir düzenleme, tarım işçisi aileler için yeterli sonucu üretememektedir. Çocukların eğitimi konusunda özel sorumluluk taşıyan Milli Eğitim Bakanlığı'nda yönetici atamalarında sıkça yapılan değişiklikler sonucunda deneyimli personelin görev değişikliklerinin uygulamada sürekliliği engellediğinin ve özellikle mevsimlik işçilerin çocuklarının eğitim sürecine dair uygulamaları olumsuz etkilediğinin ifade edilmesi, sorunun bir başka boyutunu oluşturmaktadır. Burada dikkat çeken önemli bir konu yerel yöneticilerin ve eğitimcilerin bireysel çabalarının çözümde bir dereceye kadar etkili olduğunun görülmesidir; ki bu durum yerel yöneticilerin ve eğitimcilerin duyarlılık geliştirmesine dönük eğitim çabalarının önemini göstermektedir. Bu bağlamda yukardaki önlemlerle ilgili bulgular aşağıda yer almaktadır:

Şartlı Nakit Transferi (ŞNT) uygulaması. Eğitim alanında hayata geçirilen sosyal yardım politikalarından biri olan şartlı nakit transferi ya da şartlı eğitim yardımı sisteminin, mevsimlik işçi çocuklarının eğitime erişimlerinde katkı sunduğu saptanmıştır. Bununla birlikte ŞNT programından yararlanması beklenen mevsimlik tarım işçilerinin büyük çoğunluğunun bu uygulama konusunda, yeterli enformasyona sahip olmadıkları görülmektedir. Uygulamanın yürütücüsü olan eğitim yöneticilerinin hemen tamamı ŞNT'den yararlanan kız ve erkek çocukların okullulaşma oranının arttığını belirtmelerine rağmen, uygulamanın olumsuz yönlerine daha çok vurgu yapmışlardır. Yardımın aileleri “dilencilige” ya da “tembelliğe” alıştırdığı, ailelerin çadır alanındaki görevlileri ve çocukların eğitiminden sorumlu kişileri bir yardım kaynağı olarak gördüğü, öte yandan böylesi bir maddi desteğin çocuğun okula gelmesini ve devamını sağlamakta etkili olduğu ama aynı zamanda ailelerin bu desteği almak için sadece çocuğu okula kayıt yaptırıp sonra devamını sağlama konusunda ilgisizliğinin sürdüğüne yönelik ifadeler ŞNT'ne ilişkin yaşanan kafa karışıklığını ve uygulamada yaşanan olumsuzlukları açıkça göstermektedir.

Okul giderlerini karşılama ve kırtasiye yardımı. Bu konudaki destekleyici önlemler mevsimlik tarım işçileri gibi dezavantajlı toplum

kesimlerinde sosyal devlet anlayışının bir gereği olarak önemli görülmektedir. Bu araştırma bulguları da, dağıtımla ilgili kimi sorunlara ve yetersizliğine yapılan vurgulara rağmen, bu tür devlet desteklerinin okula devamı sağlama konusunda katkı sunabildiğine ilişkin bulgular ortaya koymuştur.

Çadır okul. Türkiye’de mevsimlik tarım işçilerinin pek çok bölgede ve kentte farklı biçimlerde iskânı nedeniyle, bu durumu gözetken çözümler üretmenin önemli olduğu görülmektedir. Örneğin, Manisa’da mevsimlik tarım işçileri oldukça dağınık biçimde (3’lü-4’lü çadırlar biçiminde) konaklarken, Ordu’da işçiler yaklaşık 1000 kişilik çadır kamplarda konaklayabilmektedir. Dolayısıyla bu dağınık ya da toplu konaklama biçimi ya da konaklanan alanın şehir ya da ilçe merkezine ve okullara uzaklığı, çocukların eğitime erişimini etkilemektedir. Manisa’daki çocukların bir kısmı taşınmalı olarak okula giderken Ordu’daki çocuklar çadır kampın içindeki okulda ya da çadır sınıflarda eğitim görmektedir. Çadır okul uygulaması Ankara Polatlı’da da bulunmaktadır. Araştırma bulguları çadır okul koşulları ile ilgili olumsuzlukları ortaya koysa da, mevsimlik tarım işçisi aileler çocuklarına yakın çevrede eğitim olanağı sunulmasına olumlu bakmaktadırlar.

Taşınmalı sistem. Çadır okul ve taşınmalı sisteminin kimi sorunlara rağmen, mevsimlik tarım işçilerinin temel eğitim çağındaki çocuklarının okula erişimini sağlamada bir olanak sunduğu açıktır. Ancak bu hizmetlerin daha özenli ve çocukların ihtiyacına uygun hale getirilmesi gerekmektedir.

Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Projesi (METİP). Mevsimlik tarım işçiliği ile ilgili kapsamlı bir uygulama olan ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca 2010 yılından itibaren yürütülmeye başlanan METİP, mevsimlik tarım işçisi çocuklarının eğitimlerini de kapsayan ve işçilerin çalışma ve sosyal hayatlarıyla ilgili bir dizi önlemleri ve faaliyeti içerecek bir biçimde sorunu bütünsel bir yaklaşımla ele alan bir projedir. Araştırmanın sürdürüldüğü ve METİP kapsamında olan, Ankara/Polatlı, Adana, Ordu, Diyarbakır, Şanlıurfa ve Manisa illerindeki saha çalışmalarında 2013 yılından itibaren METİP kapsamında yapılan bir çalışma olmadığı saptanmıştır.

İşçilerin barınma koşullarının METİP kapsamında yapılan fiziki alt yapı ve sağlanan kimi temel hizmetler (elektrik, su, tuvalet, duş gibi) ile görece olarak iyileştirildiği saptanmıştır. Aynı zamanda söz konusu proje çalışmalarının yapıldığı yerleşimlerde görece olarak daha iyi durumda çadırkentler kurulmuştur. Ancak METİP sonrası bu hizmetlere devam edilmediği için, genelde sağlıksız ve bakımsız koşullar her çadır kentte göze çarpmaktadır. METİP kapsamı dışında kalan alanlarda ise işçilerin daha kötü barınma koşullarına sahip olduğu, tamamen kendi haline terk edilmiş bir

vaziyette, mülk sahibinin gösterdiği alanlarda, derme çatma barınak ve çadırlarda yaşadıkları görülmüştür.

MEB genelgesinde öngörülen yatılı bölge okullarına yönlendirme, sıkıştırılmış eğitim uygulaması (YSÖP), yaz okulu, ailelere yönelik mesleki kurslar, bilinçlendirme eğitimleri, mobil okul gibi uygulamaların hayata geçirildiğine ilişkin veri bulunamamıştır. Dolayısıyla, öngörülen önlemlerin etkin biçimde hayata geçirilmesine yönelik düzenlemelerin yapılması, hizmette sürekliliği sağlayacak önlemlerin alınması ve olanakların kullanılmasına yönelik yönlendirme ve yetiştirme yapılımasının önemli olduğu görülmektedir.

Mevsimlik tarım işçilerinin sosyo ekonomik koşullarıyla ilgili gözlem ve görüşmeler yoluyla toplanan veriler, bu grubun çalışma, barınma ve yaşama koşullarının mevcut kamu politikalarına rağmen hala önemli bir sorun olarak varlığını sürdürdüğünü göstermektedir. Tarım işçisi ailelerin kötü yaşam ve çalışma koşulları çocuklarının eğitim ve okul ile ilişkisinin temel belirleyicisidir. Göçe dayalı yaşam, düşük ücret, ebeveynlerin düşük okuryazarlık düzeyi gibi etmenlerin, çocukların eğitime katılma ve sürdürmeleri için elverişli koşulları barındırmadığı görülmüştür. Ayrıca çocuk işçiliğini yasaklayan genelge ve yönetmeliklere rağmen hala çocuk işçiliği, bu tarımsal hayatın önemli bir parçası olarak varlığını sürdürmektedir. Nitekim sahada çok sayıda okul çağı çocuğunun çalıştığı gözlenmiştir.

2010 yılından itibaren mevsimlik tarım işçilerinin çocuklarının temel eğitim sorunlarına ilişkin olarak belirlenen önlemler ve düzenleyici kamu politikaları çerçevesinde kimi ilerlemeler kaydedilmesine karşın, çocukların eğitime erişim ve devam sorunları ile ilgili müdahale ihtiyacının devam ettiği görülmektedir. Tarımda çocuk işçiliği olgusunun tüm yasaklayıcı ve eğitime katılmayı destekleyici düzenlemelere rağmen devam ettiği saptanmıştır. Mevsimlik tarım işçilerinin temel eğitim çağındaki çocuklarının sayısı yerel yetkililer tarafından bilinmemektedir. Araştırma sürecinde, okul saatleri de dâhil olmak üzere gün içinde tarlada çok sayıda çalışan çocuk olduğu gözlenmiştir. Yapılan görüşmelerde ailelerin çocuklarını çalıştırma konusunda yasal denetim olduğuna dair baskı hissetmedikleri de görülmüştür. Bu durum tarımda çocuk işçi çalıştırılmasının yasaklanması ile ilgili ILO sözleşmesinin hükümlerinin yaşama geçirilmediğini ortaya koymaktadır.

Eğitim Sürecinde (Erişim, Devam, Tamamlama) Karşılaşılan Sorunlar

Yukarda sözü edilen sorunlar, eğitim ve okul sisteminin kendine içkin sorunları ile birleşmektedir. Merkezi ve yerel kamu politikası düzeyinde sorunun tanımlanmasına yönelik bir duyarlılık görülmekle birlikte somut çözüm konusunda pek az girişimin yapıldığı, hala METİP Projesinin kimi

kazanımlarıyla durumun idare edilmeye çalışıldığını ortaya koymaktadır. Çalışma yürütülen sahada okul çağında çok sayıda mevsimlik tarım işçisi çocuğun olduğu ancak çocukların okullulaşmasına ve eğitimlerinin aksamamasına yönelik çabaların oldukça sınırlı olduğu ve etkin bir denetimin olmadığı, okul çağındaki çocukların tespiti ve takibi konusunda yeterli bir mekanizmanın kurulmadığı, yerel düzeyde okul dışında kalan çocukların tespitine ilişkin sayısal verilerin bulunmadığı, okullulaştırma çabalarının daha çok okul müdürlüklerinden beklendiği, çocukların okula erişimlerinin sağlanması konusunda yeterli ilgi ve kaynağa sahip olmadıkları, sorunun çözümüne yönelik kamu kurumları arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlayacak herhangi bir girişimin olmadığı, METİP projesi kapsamında kurulan İl Koordinasyon Kurullarının halen işleyip işlemediğinin tam anlaşılmadığı, daha etkin bir çalışma konusunda halk eğitim merkezleri ve ilgili diğer kurumlardan destek alınmadığı, işbirliğinin çok zayıf olduğu, sorunun çözümü doğrultusunda sivil toplum desteğini sağlamaya dönük pek az çalışmanın yapıldığı, ayrıca saha çalışmasının sürdürüldüğü il ve ilçelerin milli eğitim müdürlüğü web sitelerinde sunulan stratejik planlar ve projeler içinde de mevsimlik tarım işçilerinin çocuklarının eğitime yönelik herhangi bir girişimin gündemde olmadığı görülmüştür.

Bu koşullar altında çocuklar erişim, devam ve tamamlama konusunda şu sorunlar içinde okula tutunmaya çalışmaktadırlar:

- Kesintili öğrenim hayatının, çocukların okul başarısını ve öğrenmeyi birikimli ve ilerleyen biçimde sürdürmelerini engellediği,
- Buna bağlı olarak bu öğrencilerin verili müfredatı sürekli biçimde geriden izledikleri,
- Hatta çoğu durumda bu kesintili öğrenim hayatının anadili Türkçe olmayan çocuklar için öğrenme güçlüğüne yol açtığı,
- Sık okul ve öğretmen değişikliğinin de onların okula, öğrenmeye uyumunu güçleştirdiği,
- Yine aynı nedenle okuldaki sosyalleşmeye dâhil olma, bir çevre yaratma ve aidiyet geliştirmekte zorlandıkları,
- Aynı zamanda yoksulluk ve okul materyalleri, giysi, hal tavır, kişisel bakım alanlarındaki yoksunluklarının da onların marjinalleşmesini derinleştirdiği,
- Bütün bu dezavantajlar nedeniyle okul ve sınıf ortamında öğretmenlerinin olumsuz ilgisini çektikleri,
- Çoğu durumda okul ve çevresinde dışlanma ve ayrımcılığa maruz kaldıkları,
- Yine çoğu durumda ailelerinden aldıkları yetersiz destek ile bu olumsuz tablo içinde okulda var olmaya çalıştıkları görülmektedir.

- Öğretmenlerin çocuklarının eğitim eksikliklerini telafi etmeye dönük çabaları bile, bu çocukların teneffüs ve spor ve kültür derslerinden vazgeçmeleri pahasına gerçekleşmektedir.
- Öğretmenlerin, bu çocuklar için temel okuma yazma ve aritmetik becerilerini öğretmekten daha ileri bir beklentilerinin olmadığı; hatta pek çok öğretmenin kendilerinin asıl işlevinin bu olduğunu düşündüğü ve onları ‘adam etmeye’ odaklandığı görülmektedir.
- Düzenli biçimde göç alan yerleşim okullarında bile bu çocukların ihtiyaçlarına ve sorunlarına yönelik özel ve yapılanmış hizmetlerin yetersiz olduğu ve ihtiyacı karşılamadığı görülmektedir. Ne öğretmen kapasitesi, ne sınıf kapasitesi artırılmakta, ne de özel bir rehberlik yaklaşımı geliştirilme ihtiyacı duyulmaktadır.

Mevsimlik tarım işçilerinin çalışma ve yaşam koşullarıyla çocuklarının eğitimi konusunda son dönemdeki kimi olumlu adımlara rağmen, bunların düzenli ve sistemli biçimde hayata geçirilmesi konusunda yaşanan sıkıntılar nedeniyle, sorun hala bütün yakıcılığı ile varlığını sürdürmektedir. Bu konuda sürekli ve istikrarlı bir kamu eğitim politikası ne yazık ki uygulanmamaktadır. Dolayısıyla sorunun çözümü konusunda okul yöneticileri ve öğretmenler asli rol oynamakta, onlar da düzenleyici ve yol gösterici politikaların yetersizliği karşısında, kişisel duyarlılık düzeylerine göre tutumlar alarak, kısmi ve geçici çözümler üretmeye çabalamakta, genellikle de sorunla baş edemedikleri görülmektedir. Öğretmenlerin gerek çocukların eğitim eksikliklerini telafi etmeye dönük çabalarının, gerekse çocuklara yönelik korumacı yaklaşımlarının böylesine geniş bir nüfus grubunu kapsayan ve sosyal içerimleri olan bir sorunun çözümüne pek az katkı sağlayacağı ortadadır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Temel eğitime ilişkin sorunların nasıl çözüleceğine ilişkin yaklaşımların, her ülkenin kendi özgün koşullarına, temel eğitime erişim sorunu olan nüfusun özelliklerine göre farklılık göstereceği açıktır. Temel eğitime erişim sorunu bulunan kesimlerden biri olan mevsimlik tarım işçisi ailelerin çocuklarının eğitim sorunlarının ise ailelerin içinde bulunduğu dramatik yoksunluk koşullarıyla ilişkili olduğu bilinmektedir. Bu nedenle konunun diğer toplumsal koşullardan bağımsız bir “pedagojik probleme” indirgenmeden, bu koşullarla ilişkisi içinde ve bütünsel bir yaklaşımla ele alınması gerekir. Bunun anlamı çocukların temel eğitimine ilişkin önlemlerle, tarım işçilerinin yaşam koşullarını iyileştirmeye dönük sosyal politika önlemlerinin bir arada düşünülmesinin gerekliliğidir.

Mevsimlik tarım işçilerinin çocuklarının temel eğitime erişim ve devamlarının sağlanmasında en temel sorun, ailelerin, içinde buldukları

ekonomik koşulların çocuk emeğini zorunlu kıldığına ilişkin kabulleridir. Ailelerin yoksunluk koşulları eğitimsel sorunların kaynağını oluşturmaktadır. Bu koşulların çözümüne yönelik daha etkili sosyal politikalar geliştirilmediği sürece arzu edilen sonuçların alınamayacağı açıktır. Aynı zamanda “fırsat eşitliği” politikası da sorunun çözümünü kolaylaştırmamaktadır. Çünkü eğitimi bir yurttaşlık hakkı olarak tanımlayan ve erişimi tüm sosyal gruplara açan bu türden yaklaşımlar, dezavantajlı/eşitsiz koşullarda yaşayanların durumunu gözetmemektedir. Bu nedenle bu tür sosyal gruplara yönelik fırsat eşitliğini, fırsat önceliği ya da telafi edici yaklaşımlarla sürdürme gerekliliği açıktır.

Aile gelirini artırmak için ebeveynlerin çocuk emeğine ihtiyaç duyduğu koşullarda çocuk işçiliğinin yasaklanması çok fazla bir anlam ifade etmemektedir. Temel eğitime erişimin en temel engellerinden birisi çocuk işçiliği ise, çocuk işçiliğinin ortadan kaldırılmasında, yasaklama kadar, ailelerin ekonomik koşullarının iyileştirilmesine yönelik sosyal politika önlemleri önemli olmaktadır. Bunun anlamı mevsimlik tarım işçilerinin sosyal güvenlik kapsamına alınması, aracılık kurumunun ortadan kalkması için denetimlerin artırılması, ücret sözleşmelerinin işçilerin kendileri tarafından yapılması ve dolayısıyla ekonomik koşullarda iyileşmedir. Çocuk emeğine ihtiyacın azalması, çocukların temel eğitimden başlayarak, daha ileri eğitim aşamalarını yakalayabilmeleri için fırsatların oluşması anlamına gelir.

İşçilerin çalışma koşullarının yanında sağlıklı bir çevrede yaşama ve barınma haklarını düzenleyen politikalara ihtiyaç vardır. Çocuklar mevsimlik olarak işçi emeğine ihtiyaç gösteren tarımsal alanlarda derme çatma çadır alanlarında, yeterli su ve temizlik imkânlarından yoksun, sağlık güvencesi olmadan yaşayan aileleri ile aynı fiziksel ortamı paylaşmaktadırlar. Bu noktada özellikle işverene sorumluluk yükleyecek, gerekli denetim önlemlerini artıracak sosyal politikaların devreye girmesi gerekmektedir. Çocukların eğitimi açısından eğitim fırsatlarına erişim kadar önemli bir diğer nokta, eğitim sistemi içinde kalmalarına olanak verecek diğer koşul ve olanakların düzenlenmesidir.

METİP Projesi kapsamında öngörülen ve 2010-2012 yılları arasında faaliyet gösteren İl Kurulları ve eşgüdüm sorunu ile ilgili mekanizmaların işlediğine ilişkin veri, araştırma sürecinde elde edilememiştir. MEB bünyesinde mevcut durumun bilgisine erişmek, uygulamaların hiçbir çocuğu dışarıda bırakmayacak şekilde hayata geçirilmesini sağlamak, çeşitli kurumlarla bu doğrultuda işbirliği yapmak, çözüme yönelik uygulamaları yerine getirmek ve en önemlisi tüm bunların tek elden ve sürekli takibini yapmak gibi yükümlülükleri olan bir eşgüdüm ve işbirliği birimin kurulması ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır.

Temel eğitim hizmeti, velilerin ya da çocukların istedikleri takdirde yararlanacakları bir olanak olmanın ötesinde yasal bir zorunluluktur. Bu nedenle temel eğitime dönük hizmetler su, kanalizasyon gibi altyapı hizmetlerinden farklılık taşır. Dolayısıyla yerel yetkililer hizmeti sunmak kadar, hizmetten yararlanılmasını sağlama konusunda da sorumluluk taşımaktadırlar. Yaygın bir olgu olarak karşımıza çıkan çocuk işçiliği ve eğitimi etkileyen diğer olumsuz koşullar verili bir durum olsa da, çocukların eğitim hakkının ihlal edilmesinin önüne geçilmesinde yerel yetkililerin (yerel eğitim yöneticisi, okul müdürleri ve öğretmenlerin) önemli rolü bulunmaktadır. Oysa ki yerel yöneticiler ve öğretmenler açısından sorunun önemi algılanmakla birlikte, yerel düzeyde mevsimlik tarım işçilerine dönük faaliyetlerin diğerlerine göre daha marjinal kaldığı; etkili çözüm mekanizmaları da oluşturulamadığı için, zaman zaman asıl işlerin yanında angarya gibi görüldüğü izlenimi edinilmiştir.

Bu araştırmanın bulguları mevsimlik tarım işçisi ailelerin çocuklarının temel eğitim sorunlarının çözümü ile ilgili mevzuatın düzenleyici hükümlerinin yaşama geçirilmesinde okul yöneticilerinin, öğretmen ve rehber öğretmenlerinin tutum ve davranışlarının etkili olduğunu göstermiştir. Etkili denetim mekanizmaları da oluşturulamadığı için çocukların tespitinin ve devamının sağlanmasından başlayarak eğitim eksikliklerini telafi etmeye dönük çalışmalar çoğu zaman yerel personelin özverili çabaları ile yürümekte ve çocuklar adına olumlu sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Öte yandan mevcut sorunları ailelerin duyarsızlığına yükleyen bir dil kullanma, aşağılama, ötekileştirme ve ayrımcılık gibi durumlar da yine bu gruplarda karşılaşılan sorunlar olmuştur. Mevsimlik tarım işçisi ailelerin çocuklarının temel eğitimi ile ilgili sorunları yerel personelin duyarlılığına bırakılamayacak kadar çok boyutlu olmakla birlikte, tarım işçilerinin çocuklarının okudukları okullarda görev yapan okul yöneticilerinin, öğretmenlerin ve rehber öğretmenlerinin duyarlılığını geliştirmeye dönük ve yerel personelin ilgili mevzuata ilişkin bilgi eksikliğini de kapatacak içerikte olan hizmet içi eğitim programları sorunların çözümüne önemli katkı sağlayabilir. Öte yandan özellikle sosyal ve ekonomik bakımdan yoksunluk içinde bulunan çevrelerde okulun toplumsal sorumluluğu çocuklarla sınırlanamaz. Tarım işçisi ailelere yönelik yetişkin eğitimi etkinliklerinin yerine getirilmesinde yerel düzeyde görev yapan eğitimciler önemli bir kanal olabilir. Bu nedenle yerel düzeyde eğitimcilere yönelik eğitim programları, yetişkin eğitimi yöntem ve yaklaşımlarını kapsayacak içerikte olmalıdır.

Araştırmada tarım işçisi ailelere yönelik destek politikası olarak öngörülen yetişkin eğitim programlarının hayata geçirilemediği görülmüştür. Bulgular mevsimlik tarım işçisi erkeklerde ve ağırlıklı olarak kadınlarda yoğun bir temel eğitim ihtiyacına işaret etmektedir. Oysaki yetişkin eğitimi

alanyazını yalnızca okuma-yazma bilmenin bile yetişkinin yaşamında dönüştürücü bir role sahip olabileceğini, okuryazarlığın daha ileri eğitim fırsatlarına erişim bakımından anahtar niteliği taşıdığını ortaya koymaktadır. Eğitim bakımından yoksunluk içinde bulunan ve dezavantajlı gruplar olarak nitelenen nüfus kesimlerinde yetişkin eğitimi programları, yetişkinlerin okuma yazma ve temel eğitim eksikliklerini gidermede, yeni mesleki beceriler edinmelerinde, bilinçli yurttaşlar olarak toplumsal yaşama katılmalarında önemli bir rol oynayabilir.

Araştırmanın ortaya koyduğu sonuçlardan birisi de ailelerde çocuk sayısının yüksek olmasıdır. Bu durum aile planlaması eğitiminin araştırmamız kapsamında bulunan yetişkinler açısından öncelikli bir eğitim ihtiyacı olduğunu ortaya koymaktadır. Aileler çocuğu iş gücü olarak görme eğilimindedirler. Sahip oldukları sosyal ve ekonomik koşullarda çok çocuklu olmanın, çocuklarının eğitimini etkileyecek önemli bir değişken olabileceği bilincine sahip değildirler. Öte yandan yaşadıkları tarımsal alanlardaki sağlıksız çevre koşulları, sağlık ve hijyen konusundaki bilgisizlik ve eğitimsizliğin etkisiyle sorunlar daha da katmerli hale gelmektedir. Dolayısıyla bundan temel eğitim çağındaki çocukların eğitimi de doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenmektedir.

Ailelerle ilgili ortaya çıkan bulgulardan bir diğeri de yetişkinlerin temel eğitim düzeyinde bile eğitim almış olanların, eğitim sürecine hiç dâhil olmamış kişilere göre çocuklarının eğitimini devam ettirme konusunda daha kararlı bir tutum izlediklerini, çocuklarının eğitimi ile ilgili koşulları zorladıklarını ve onların ileri eğitim fırsatlarını yakalayabilecekleri konusunda umut beslediklerini göstermektedir. Okula gitmiş anne ve babalar çocuklarının okul yaşantıları ile ilgilenmekte, okul personeli ile iletişime geçebilmekte, çocuklarının ödevlerine yardımcı olabilmektedirler. Aksi durumda çocuklarının eğitimi çoğu zaman bir zorunluluğu yerine getirmekten öteye gitmemekte, okulla iletişim kurulmamakta, çocukların derslerine yardımcı olmak, okula giden daha büyük çocuklara havale edilmektedir. Yetişkin eğitimi, çocuklarının eğitim yaşantılarına etkisi bağlamında da ele alındığında önemli bir etken olmaktadır.

Özellikle öğretmen ve yönetici görüşmelerinde ifade edilen bir durum da tarım işçiliğinin bir yaşam biçimi olarak görülmesine, değişim isteğinin olmamasına yönelik vurgularla ilgilidir. Değişim beklentisinin olmaması, mevcut durumun yeni kuşaklarda yeniden üretilmesi anlamına da gelmektedir. Tarımsal alanlarda çalışmanın dışında istihdam edilecek başka bir bilgi ve beceriye sahip olmayan tarım işçilerinin çocuklarını da büyük bir olasılıkla aynı yaşam döngüsü beklemektedir. Dolayısıyla değişim isteği ya da talebi, eğitim yoluyla yaratılabilir, ancak bu değişimi destekleyecek sosyal politikaların da varlığını gerektirir. Bu noktada mevsimlik tarım işçileri için

seçenek oluşturabilecek istihdam ve aile destek programlarına ihtiyaç olduğu açıktır.

Mevsimlik tarım işçisi yetişkinlerin eğitim ihtiyaçları doğrultusunda okuma-yazma ve temel eğitim eksikliklerini giderici, onlara yeni mesleki beceriler kazandırabilecek, değişim isteği uyandırabilecek, çocuklarının eğitiminin önemini kavratabilecek nitelikte yetişkin eğitimi programlarının düzenlenmesi önemlidir. Ancak mevsimlik tarım işçisi yetişkinler için eğitim etkinlikleri onların çalışma koşullarını göz önünde bulundurmalı, yetişkin eğitimi yöntem ve yaklaşımlarının öngördüğü biçimde ikna edici olmalı, motivasyonu artıracak unsurları kapsamalı, erişilebilecek yakınlıkta olmalı, ekonomik bir yük getirmemelidir. Özellikle ailecek göç etmekten kaynaklı olarak tarımsal alanlarda bulunan ve çalışmayan kadınlar için bu tür yetişkin eğitimi programlarına katılmanın daha kolay olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Temel eğitimle ilgili olarak mevsimlik tarım işçilerinin çocuklarının temel eğitime erişim ve devamlarının sağlanması, okul başarılarının yükseltilmesi için onların devam etme örüntülerine uygun olarak ne tür okul yapılarının uygun olduğu konusu önem taşımaktadır. *Çadır okul sistemi*, uygulamadaki eksikliklerine ve tüm çadır alanlarında var olmamasına rağmen, işçi çocuklarına ailelerinin bulunduğu çevrede eğitim fırsatı sağlaması bakımından özellikle temel eğitim birinci döneminde eksiklikleri de giderilerek uygun bir seçenek olarak sürdürülmelidir. Bunun için çadır okullarının altyapısının ve donanımının iyileştirilmesi, daha konforlu hale getirilmesi, öğretmenler için bir oda ilave edilmesi gibi iyileştirici önlemlerin önemi açıkça görülmektedir. *Yatılı bölge okulları*, düzenleyici metinlerde yatılı bölge okullarına yönlendirme öngörülmekle birlikte, uygulamada pek de yararlanılmayan bir seçenek olduğu görülmüştür. Ailelerin çocuk emeğine duydukları ihtiyaç yanında, eğitim yöneticileri tarafından ifade edildiği üzere, yatılı okula yönelik olumsuz algılar da bu olanağın etkin biçimde kullanılmasını engellemektedir. Temel eğitimin ileri aşamalarında aileleri ikna çalışmaları ile birlikte ele alındığında, yatılı bölge okulları seçeneğinin de mevsimlik tarım işçilerinin çocuklarının daha uzun süre okul yaşantısı sağlama ve daha ileri eğitim fırsatlarına ulaşma bakımından etkili olması beklenmektedir. Uygulamada tarım işçisi ailelerin *taşınabilir sistemin* olanaklarından yararlandıkları saptanmış ancak kimi olumsuzluklar ve şikâyetler de dile getirilmiştir. Dolayısıyla bu hizmetin kalitesinin iyileştirilmesi, çocukların evin kapısından okulun kapısına kadar ulaşımını sağlama konusunda önlemler alınmasının önemli olduğu görülmektedir. Bütün bu eğitim destekleri ve olanakları mevsimlik tarım işçilerinin çocukları için önemlidir ancak mevsimlik tarım işçilerinin çocukları için bundan daha fazlasına ihtiyaç vardır. Uygulamada olmayan ve bu araştırmanın özgün katkısı olarak önerilebilecek *“etkileşimli okullar”* oluşturulmalıdır.

Mevsimlik tarım işçilerinin çocuklarının temel eğitim sorunları hem göç veren illeri hem de göç alan illeri kapsayan bir bütünlük taşımakta ve dolayısıyla çözüm yaklaşımlarının da bu çerçevede olması gerekmektedir. Göç ettikleri yerlerde beslenme yetersizliği, temiz içme suyuna erişememe, oyun alanı /oyuncak yoksunluğu, temel sağlık hizmetlerine ulaşamama, ders çalışma ortamlarının olmaması, derslerine yardımcı olacak yetişkinlerin bulunmaması, geçmiş eğitim eksikliği açısından desteğe gereksinim duyma gibi sorunlarla yaşayan çocuklar, göç etmedikleri dönemlerde de benzeri yoksunluk koşullarında bulunmakta, göç ettikleri dönemin eğitim eksikliklerinin de telafi edilmesi ile ilgili eğitim sorunları yaşamaktadırlar. Dolayısıyla yoğun göç veren illerde ve göç alan illerde tarım işçilerinin yoğun olduğu yerleşim yerlerinde sadece bu çocukların devam edebileceği, deyim yerindeyse ‘tam teşekküllü okulların’ açılması etkili bir çözüm olabilir. Yalnızca eğitim verilen yer anlamında değil, yukarıda sayılan tüm yoksunlukların giderilebileceği bir mekân olacak bu okullar, diğerlerinden farklı olarak “artı okullar” olmalıdır. Elbette bu okul, sabah ilk zille başlayan ve dersler bitince öğrencilerin terk ettikleri bir yer olmayacaktır. Tam tersine, çocukların gelişimlerinin sağlıklı olması için beslenme desteğinin verildiği (öğle ve akşam yemeklerin hazırlandığı), sık sık sağlık taramalarından geçirildiği, oyun alanlarının (ve diğer sosyal etkinliklerin) bulunduğu, mevcut müfredat yanında, okul saatleri dışında öğrencilerin geçmişten kaynaklı eğitimsel eksikliklerinin giderileceği etütlerin düzenleneceği, öğrenci kayıt ve devamlarının özel olarak izlendiği bir kurum olmalıdır. Zira dikey toplumsal hareketlilik şansı hemen hemen yok denecek kadar az olan ve yoksulluk kısır döngüsü içinde çırpınan bu çocukların geleceklerinin ebeveynlerinden farklı olması için nitelikli bir eğitim ön şarttır. Aksi takdirde araştırmamız da gösteriyor ki taşınmalı eğitim ya da geçici çadır sınıflar meselenin çözümüne kökten bir katkı sunmamaktadır.

Mevsimlik tarım işçilerinin çocuklarının temel eğitim sorunlarının çözümünü hedefleyen politikalar, ailelerin içinde bulunduğu yoksunluk ve yoksulluk koşullarının çocuklar üzerindeki olumsuz etkisini ortadan kaldıracak nitelikte ve kapsamda olmalı, pozitif ayrımcı politikaları içermeli, süreklilik taşınmalı, göstermelik olmaktan öteye gitmeli ve mutlaka yerel düzeyde bulunan ve sorunun muhatabı olan mevsimlik işçilerin ve yerel eğitim görevlilerinin eğitimi ile okul düzeyinde rehberlik ve eksik eğitimleri telafi edecek eğitim uygulamalarıyla bütünleştirilmelidir. Mevsimlik tarım işçilerinin çocuklarının temel eğitim sorunlarını çözecek kalıcı bir sistem geliştirilmesi için daha fazla kamusal kaynağa ihtiyaç duyulacağı açıktır. Bu nedenle sosyal devlet anlayışının da bir gereği olarak öncelikli olarak bu toplum kesimleri için kaynak ayıracak hükümet politikalarına ihtiyaç vardır.

Bu araştırmanın kapsamı dışında kalan bazı konuların daha derinliğine araştırılması gerekmektedir. Sistemin başarısında çok önemli olan eşgüdüm ve işbirliği mekanizmalarının nasıl sağlanacağı bu konulardan birisidir. Yerel eğitim personelinin ve eğitim konusunda tarım işçisi ailelerin eğitime karşı tepkilerinin ve dirençlerinin ortaya çıkarılması, bir başka araştırma alanı olarak önemlidir.

Türkiye’de tarım işçisi ailelerin çocuklarının temel eğitime erişim ve devamlarını sağlamaya yönelik kamu politikaları sorun alanlarını tanımlama ve öngörülen önlemler açısından oldukça kapsayıcıdır. Ancak uygulama düzeyinde aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Sorunun çözümüne yönelik önlemler, proje temelli geçici özellikler göstermektedir. Sorunun kalıcı ve yapısal özelliğini tanıyan uzun erimli ve sürekli kamu politikalarına ihtiyaç olduğu görülmektedir. Nitekim son dönemde sorunu tanıyan ve okul dışında kalan bu çocukların eğitime erişimini hedefleyen kimi önlemlere rağmen, sorun hala varlığını sürdürmektedir.

KAYNAKÇA

- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2012). www.aile.gov.tr/data/.../cocuk_isciligini_onlenmesi_2012-20.pdf adresinden 10 Ekim 2014 tarihinde erişilmiştir.
- Akbıyık, N. (2008). Türkiye’de Tarım Kesiminde İşgücü Piyasalarının Yapısı, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. 24(7), 220-238.
- Akbıyık, N. (2011). Malatya’da Çalışan Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sosyal ve Ekonomik Sorunlarının İncelenmesi, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. 36(10), 132-154.
- Altınpınar, T. ve Gülçubuk, B. (2004). Ankara İli Polatlı İlçesinde Gezici Kadın Tarım İşçilerinin Çalışma ve Yaşam Koşulları, *Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Bilimleri Dergisi*. 10 (1), 59-66.
- Arseven, A. (1993). *Alan Araştırma Yöntemi*. Gül Yayınevi, Ankara.
- Aziz, A. (1990). *Araştırma Yöntemleri-Teknikleri ve İletişim*. İLAD Yayınları, Ankara.
- Benek, S. ve Ökten, Ş. (2011) Mevsimlik Tarım İşçilerinin Yaşam Koşullarına İlişkin Bir Araştırma: Hilvan İlçesi (Şanlıurfa) Örneği, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 10 (12), 653-676.
- EĞİTİM-SEN (2007). *Mevsimlik Tarım İşçiliği Nedeni ile Eğitimine Ara Veren İlköğretim Öğrencileri Araştırması*. Eğitim-Sen Yayını, Ankara.
- ILO (1999). *182 Nolu Sözleşme: Kötü Şartlardaki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Önlemler Sözleşmesi*.
- MEB İlköğretim Genel Müdürlüğü Genelgesi (2011). *Mevsimlik Gezici Tarım İşçisi Çocukların Eğitimleri (2011/25)*. http://www.turkegitimsen.org.tr/upload_doc/duyuru/Gezici_Mevsimlik_Tarim_iscileri_cocuklari_ile_ilgili_Genelge_2011_25.pdf adresinden 3 Ekim 2014 tarihinde erişilmiştir.
- Punch, K. (2005). *Sosyal Araştırmalara Giriş*. Siyasal Kitabevi, Ankara.

- Şimşek, Z., ve Kırmızıtoprak, E. (2010). Mevsimlik Göçebe Tarım İşçisi Gençlerin Sağlıklı Yaşam Bilgi ve Davranışlarına Akran Eğitiminin Etkisi, *I. Ulusal Nüfus Bilim Kongresi. Genişletilmiş Bildiri Özet Kitabı*, Ankara, (7-10 Ekim 2010), 80-85.
- Şimşek, Z. ve Koruk, I. (2008). Şanlıurfa İl Merkezinde Gezici Mevsimlik Tarım İşçiliği Durumu ve Sağlık Hizmetine Erişim, *XII. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi*. 22-26.
- Şimşek, Z. ve Koruk, İ. (2010) İhmal Edilen Bir Grup: Şanlıurfa İl Merkezinde Göçebe Mevsimlik Tarım İşçilerinin Çocukları, *Türk Tabipler Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*. Ekim-Kasım-Aralık Sayısı, 18-23.
- Tanır, F. (2012), Adana’da Mevsimlik Tarım İşçiliğinin Sorunları, I. Tarım Sağlığı ve Güvenliği Sempozyumu, (Yayınlanmamış bildiri), Şanlıurfa.

